UM/ASA-30/A.V-K **29.11.2019**

UAV 26.11.2019; AJANKOHTAISKATSAUS LATINALAISESTA AMERIKASTA

Levottomuuksien taustaa

Kulunut syksy on ollut useissa Latinalaisen Amerikan ja Karibian maissa poikkeuksellisen levoton. 2000-luvun alun kehitys oli raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen nousussa alueella melko suotuisa, ja kansalaisten tulotaso ja elintaso alueen maissa parani. Viime vuosina taloustilanne on kuitenkin kääntynyt laskuun, ja hallitusten on ollut entistä vaikeampi vastata kansalaisten kasvaneisiin odotuksiin.

Vaikka epätasa-arvo on talouden kohentuessa kaventunut, ovat tuloerot edelleen isoja, ja viime vuosina yhdenvertaisuuden puutteesta on muodostunut yhteiskuntia jakava tekijä. Hintojen noustessa etenkin laajentuneen keskiluokan ostovoima ja sosioekonomiset näkymät ovat heikentyneet. Taloustilannetta vaikeuttaa laaja muuttoliike Venezuelasta, josta on paennut toistaiseksi 4,5 miljoonaa venezuelalaista etenkin lähialueen maihin. Tyytymättömyyttä lisää usein myös korruptio sekä pettymys ja luottamuksen puute poliittisiin toimijoihin. Myös medialla on vaikutuksia kehityskulkuihin; sosiaalinen media on helpottanut joukkojen saamista kaduille, mediassa on liikkunut myös kritiikkiä lietsovia valeuutisia, ja uutiset naapurimaiden tapahtumista ovat voineet toimia kannustimena mielenosoituksille.

Vaikka monessa alueen maassa kuohuu samanaikaisesti, ovat tilanteet eri maissa erilaisia ja siten kaikki yleistykset karkeita. Oikeiston ja vasemmiston jakolinjat ja liittolaisuudet vaikuttavat politiikassa edelleen, valtatasapainot myös heilahtelevat laidalta toiselle, eritahtisesti eri maissa. Levottomuuksissa kyse on pikemminkin kuohunnasta kuin koko yhteiskuntaa koskettavasta väkivaltaisesta kriisistä. Levottomuudet rajautuvat alueellisesti, eikä esim. pääkaupungin tilannekuva anna todellista kuvaa tilanteesta koko maassa. Usein pienet ryhmät ovat syyllistyneet räikeimpään vandalismiin ja väkivaltaan. On myös nostettu esille salaliittoepäilyjä, että ulkomailta ohjatut ryhmät toimisivat agitaattoreina mielenosoituksissa, mutta näille syytökselle ei ole löydetty pitäviä todisteita.

Jatkossa levottomuuksien voidaan ennakoida pikemminkin lisääntyvän kuin rauhoittuvan. Hallituksille ei ole tarjolla helppoja ratkaisuja, koska kansalaisten vaatimuksiin vastaaminen ja talouskehityksen kohentaminen vaatisi isoja rakenteellisia uudistuksia mm. verotus-, koulutus- ja sosiaaliturvajärjestelmiin, joihin ei usein ole joko varaa tai riittävää poliittista valmiutta. Mielenosoittajien vaatimukset ovat hajanaisia ja toiminta järjestäytymätöntä, eikä hallituksille ole tarjolla selkeää neuvotteluosapuolta.

Bolivia

Bolivian lähes 14 vuotta vallassa ollut vasemmistopresidentti Evo Morales on eronnut ja paennut Meksikoon, josta hän on saanut poliittisen turvapaikan. Viimeinen pisara mielenosoittajille oli Amerikan valtioiden järjestön raportti, joka vahvisti ”vakavia

epäsäännöllisyyksiä” 20.10. järjestetyissä presidentinvaaleissa. Poliisivoimien ja armeijan vedettyä pois tukensa presidentiltä presidentti Morales päätyi eroamaan, mutta syyttää oppositiota ja armeijaa vallankaappauksesta.

Vaikka Morales oli saavuttanut laajan suosion ja hänellä on Boliviassa edelleen vahva kannattajajoukkonsa, oli pitkittynyt valtakausi päässyt murtamaan myös Moralesin omia periaatteita. Moni pettyi siihen, että Morales pyrki pitämään vallasta kiinni väkisin, myös vaalivilpin avulla. Moralesin väistymistä seurannut poliittinen asetelma on sekin huolestuttava. Maan väliaikainen hallitus on koottu oppositiopuolueista ja äärioikeistolaiseksi kuvailtu senaattori Jeanine Añez on julistautunut presidentiksi. Poliittinen vastakkainasettelu on voimakasta, ja sovittelevan ratkaisun puolestapuhujia on vähän. Oikeistolla on resurssit pysyä vallassa, mutta vähemmistönä he ovat jatkuvan paineen alla. Maan enemmistön muodostava alkuperäisväestö on jo aiemmin osoittanut pystyvänsä nousemaan maansa vallanpitäjiksi. Mielenosoittajien (Moralesin kannattajat) ja turvallisuusjoukkojen yhteenotot ovat olleet vakavia ja niissä on kuollut kymmeniä ihmisiä. Turvallisuusjoukkoja syytetään liian kovista otteista ja voimankäytöstä. Tilanne maassa on herkkä ja epävakaa, mellakointia ja ryöstelyä tapahtuu edelleen.

Maan parlamentti hyväksyi 24.11. tiekartan kohti uusia vaaleja, viitaten mahdollisuuteen ajoittaa vaalit huhti-toukokuulle. Morales itse ei osallistuisi vaaleihin, mutta MAS-puolueensa kyllä. Vaikka uusien vaalien järjestäminen tulee olemaan haastavaa, vaalit ovat ainoa tie eteenpäin, jotta Bolivia ei syöksy väkivallan kierteeseen. EU:n KE Mogherini on antanut Bolivian tilanteesta lausunnon, jossa korostettiin Bolivian perustuslain mukaisten uusien vaalien järjestämistä. Kansainvälistä tukea vaaleille mm. vaalitarkkailumissioiden muodossa tarvitaan.

<u>Venezuela</u>

Venezuelan kriisi jatkuu vaikeana. Humanitaarinen tilanne on hälyttävä, YK:n arvioiden mukaan Venezuelassa seitsemän miljoonaa on kansainvälisen avun tarpeessa ja 2020 loppuun mennessä maasta pakenevien määrän arvioidaan nousevan kahdeksaan miljoonaan. Venezuelan muuttoliikekriisin mittasuhteet ovat isot, ja sillä on negatiivinen vaikutus koko alueen vakauteen ja turvallisuuteen. Venezuelalaiset turvapaikanhakijat olivat tämän vuoden alkupuoliskolla toiseksi suurin hakijaryhmä myös EU:ssa.

Tammikuussa tulee kuluneeksi vuosi siitä, kun parlamentin puhemies Juan Guaidó julistautui Venezuelan presidentiksi. Mm. USA, EU ja useat alueen maat katsovat, että tammikuun 2018 vaalit olivat vilpilliset, eivätkä ole hyväksyneet presidentti Nicolás Maduron valtakauden jatkoa. Maan parlamentti on ainut demokraattisesti valittu instituutio tällä hetkellä, ja Venezuelan perustuslain mukaisesti parlamentin puhemies on tässä tilanteessa vt. presidentti.

Suomi ei tunnusta hallituksia tai presidenttejä vaan ainoastaan valtioita. Suomi kuuluu niiden 24 EU-maan joukkoon, jotka katsovat, että Guaidó on Venezuelan legitiimi vt. presidentti. EU:n linja on, että neuvottelujen avulla tulisi löytää poliittinen ratkaisu tilanteeseen. Samalla humanitaariseen kriisiin pitää vastata. Ulkoministeri Haavisto osallistui lokakuun lopussa

Brysselissä järjestettyyn solidaarisuuskonferenssiin. Vuoden 2020 alkupuolelle valmistellaan varsinaista apulupauskonferenssia. Myös Suomen olisi hyvä osoittaa suoraa rahallista tukea Venezuelan humanitaariseen kriisiin, humanitaarisen CERF-rahaston rahoitusosuuden lisäksi.

Neuvottelut Venezuelan poliittisen tilanteen ratkaisemiseksi ovat olleet umpikujassa sen jälkeen, kun molemmat neuvotteluosapuolet irtisanoutuivat Oslon vetämästä prosessista alkusyksystä. Tärkeitä ovat myös muut välitysyritykset (Liman ryhmä sekä ICG, International Contact Group). Alueen maiden johtorooli on tärkeä kriisin ratkaisupyrkimyksissä. Yhdysvallat on vedonnut Euroopan Unioniin – myös jäsenmaihin - että se ottaisi aktiivisemman ja tiukemman roolin Venezuelan kriisin suhteen.

5.12. Suomessa vierailee vt. presidentiksi julistautuneen, parlamentin puhemies Juan Guaidón edustajia. Valtuuskuntaa johtaa parlamentin ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja, valtuuskunta osallistuu UPI:n vetämään julkiseen seminaariin ja tapaa UM:n edustajia sekä eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa.

Chile

Chilessä tilanne on rauhoittunut, mutta jatkuu epävakaana. Levottomuuksia ei osattu odottaa, koska Chile on tähän saakka ollut yksi alueen vakaimmista ja vauraimmista valtioista. Chilen historian suurimpaan mielenosoitukseen saatiin kuitenkin koolle nopeasti ilman johtohahmoa 1,2 mielenosoittajaa. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto käynnisti tutkintamission selvittämään mielenosoitusten yhteydessä tapahtuneita väitettyjä ihmisoikeusloukkauksia. YK:n ihmisoikeusasiantuntijoiden lausunnon mukaan Chilen turvallisuusjoukot ovat syyllistyneet liialliseen voimankäyttöön ja väkivaltaan. Chilen ihmisoikeusinstituutin mukaan mielenosoitusten yhteydessä kuoli 23 ja loukkaantui noin 2000 henkilöä.

Chilen hallitus vakuuttaa olevansa sitoutunut ihmisoikeuksiin. Chilen poliittiset puolueet sopivat 15.11. eräänlaisesta ”rauhansopimuksesta”, jossa päätetään myös kansanäänestyksestä koskien uutta perustuslakia. Chilessä tapahtumien taustalla ovat sosiaaliset kuilut ja erityisesti keskiluokan toimeentulovaikeudet, yhdenvertaisuuden puute ja syvä jako rikkaitten ja köyhien välillä. Mielenosoittajat peräänkuuluttavat monia uudistuksia; korkeampia eläkkeitä, parempaa terveydenhuoltoa ja koulutusta jne.

Kolumbia

Kolumbian useissa kaupungeissa järjestettiin 21.11. mielenosoituksia ja yleislakko. Levottomuuksien seurauksena Calin ja Bogotan kaupunkeihin julistettiin ulkonaliikkumiskielto. Protestit vaativat ainakin neljä kuolonuhria ja 300 haavoittunutta, joista puolet turvallisuusjoukkojen jäseniä. Lähes sata protestoijaa on pidätetty. Mielenosoittajat kritisoivat presidentti Ivan Duquen yrityksiä joustavoittaa työmarkkinoita, alentaa palkkoja ja eläkkeitä. Elokuussa tehtäväänsä astuneen presidentin suosiota ovat laskeneet myös huumekauppa, korruptiosyytökset, rauhanprosessin hidas eteneminen ja naapurimaasta Kolumbiaan paenneet 1,4 miljoonaa venezuelalaista. Presidentti on luvannut uudistuksia, joilla sosiaalisia kuiluja

kavennetaan, mutta presidentin suosio mielipidemittauksissa on laskenut pariin kymmeneen prosenttiin. 50- vuotisesta sisäisestä konfliktista toipuvan Kolumbian yhdistämisessä ei ole onnistuttu, ja poliittinen polarisaatio maassa vahvistuu.

Kolumbian ihmisoikeustilanne on liukunut entistä huonompaan suuntaan. Aktivistien uhkailu ja murhat ovat lisääntyneet. Lokakuun paikallisvaalien ehdokkaista seitsemän murhattiin ja sadat ehdokkaat saivat uhkauksia. Pahiten väkivalta riivaa alueita, joilta FARC on vetäytynyt. Rikollisjoukkiot ja sissiorganisaatiot valtaavat alueita ja käyttävät kovia otteita. Hallitus on vastannut turvallisuusongelmiin lisäämällä sotilaiden määrää, mikä on lisännyt jännitteitä entisestään.

Argentiinan ja Uruguayn vaalit

Argentiinassa 27.10. järjestetyissä presidentinvaaleissa valta vaihtui vasemmalle, Alejandro Fernandézin voitettua vaalit. Maltillinen Alejandro ja varapresidenttinä aloittava, radikaali Christina Fernández de Kirchner edustavat peronismin sisällä eri linjoja. Rajua liikettä protektionalistiseen talouspolitiikan suuntaan ei odoteta. Opposition ja hallituksen välillä on dialogi. Silti myös Argentiinassa kansa on kahtia jakaantunut. Taloustilanne on erittäin vaikea, inflaatioennuste yli 50 %, eikä talouden kohentumista ole näköpiirissä. Toistaiseksi tilanne on rauhallinen, mutta jos köyhyys syvenee, voi tilanne muuttua. Fernandezin virkaanastujaiset Buenos Airesissa järjestetään 10.12., ja tunnelma on odottava.

Uruguayssa järjestettiin 24.11. presidentinvaalien toinen kierros. Myös Uruguayssa kansa on jakaantunut. Pääehdokkaiden kamppailu oli äärimmäisen tiukka. Kansa jakautui vaaleissa vahvasti; pääkaupunkiseudun suosikki Daniel Marinez hävisi vaalit niukasti keskustaoikeistolaiselle, maakunnista kannatuksensa saaneelle Luis Lacalle-Poulle. Äänestys sujui rauhallisesti, demokratiaa kunnioittaen.

Haiti

Haitin tilanne on kriisiytynyt. Mielenosoituksia, myös väkivaltaisia, on ollut jo muutaman kuukauden ajan. Maa on poliittisessa umpikujassa. Hallitusta ei ole ollut maaliskuun jälkeen eikä maalla ole budjettia. Vuodelle 2019 suunniteltuja vaaleja järjestetty. Poikkeustilassa valta keskittyy presidentti Jovenel Moïselle, joka on korruptioskandaaliepäilyn kohteena. Maa on ajautumassa humanitääriseen kriisiin. Osa humanitaarisista toimijoista on joutunut lopettamaan toimintansa. Ruokahuolto on vaikeaa ja arvioiden mukaan 35% eli 3,7 miljoonaa tarvitsee kiireellistä ruoka-apua. Määrä uhkaa nousta kevääseen mennessä 40 % väestöstä.

Nicaragua ja Keski-Amerikka

Nicaraguassa hallituksen voimankäyttö on tyrehdyttänyt kansalaisliikkeen miltei kokonaan, ihmisoikeus-, demokratia- ja oikeusvaltiovaje on kriittinen. Valta on keskitetty presidenttipariskunnalle ja Ortegan perheelle. Ainoastaan Ortegan valtaa tukevat kansalaisjärjestöt, puolueet ja media voivat toimia häiriöttä, ja hallituksen ja

kansalaisyhteiskunnan välinen vuoropuhelu on keskeytynyt. Kansalaisliike vaatii institutionaalisia uudistuksia ja ennenaikaisia vaaleja. Oppositio haluaa presidenttiparin vastuuseen teoistaan, joten Ortegat pyrkivät pelaamaan aikaa. Kansainvälinen painostus on johtanut mm. pidätettyjen vapautuksiin, vaikka monia odottaakin edelleen syytteet mm. terrorismista. EU hyväksyi 14.10. päätelmät, joilla asetettiin rajoittavat toimenpiteet myöhemmin nimettäviä henkilöitä kohtaan.

Keski-Amerikan ns. Pohjoisen Kolmion maat Guatemala, Honduras ja El Salvador kärsivät köyhyyden ohella vaikeasta oikeusvaltio- ja turvallisuustilanteesta. Parin viime vuoden aikana siirtolaisvirrat näistä maista kohti pohjoista kasvoivat nopeasti ihmissalakuljetusrinkien toiminnan myötä. Maastamuutto on tyrehtynyt Meksikon määrättyä Yhdysvaltain painostuksesta kansalliskaartinsa käännyttämään pohjoiseen matkalla olevia siirtolaisia takaisin lähtömaihin. Pohjoisen kolmion maista on mielenosoituksia järjestetty eniten Hondurasissa, mm. terveyspalvelujen ja koulutuksen yksityistämistä vastaan. Presidentin veljen huumeoikeudenkäynti New Yorkissa on lisännyt epäilyä presidentin ja lähipiirin korruptoituneisuudesta ja vaatimuksia presidentin erosta.

Ecuador

Väkivaltaiset ja ennakoimattomat levottomuudet Ecuadorissa ajoittuivat lokakuun alkuun ja päättyivät hallituksen kumottua polttoaineiden hinnankorotukset. Sopimus IMF:n kanssa on toistaiseksi jäädytetty, koska kipeitä ratkaisuja vaativaa talousohjelmaa ei voitu tässä tilanteessa hyväksyä. Hallituksen suosio on alhaalla. Maan hallitus on kuvaillut väkivaltaisuuksissa olleen terroristisia piirteitä ja arvioinut, että mediassa levitettiin mielenosoitusten yhteydessä myös väärää tilanteen eskaloimiseksi. Ilkivalta oli laajaa ja tilanteen jälkipuinti jatkuu.

UAV:n kysymys koskien Lulan vapautumisen vaikutusta Brasilian tilanteeseen

Brasilian liittovaltion korkein oikeus vapautti lokakuussa maan entisen presidentti Lulan, joka on ollut vangittuna korruptioepäilystä liittyen ns Lava-Jaton skandaaliin. Vapautus perustui Brasilian perustuslain pykälään, jonka mukaan tuomittua ei voi laittaa kärsimään rangaistusta ennen kuin kaikki valitusmahdollisuudet on käytetty. Ratkaisu oli isku Brasilian korruptionvastaiselle taistelulle. Presidentti Bolsonaron reaktiot Lulan vapautumiseen ovat olleet toistaiseksi lieviä. Lulan vapauttamisen sisäpoliittisia seurauksia on vaikea arvioida, mutta se voi polarisoida Brasilian tilannetta. Bolsonaro saattaa vahvistaa asemiaan. Toisaalta Lulan perustama puolue PT on hänen oma luomuksensa ja tiukasti hänen johdossaan, ja Lulan ääni köyhien puolustajana kuulunee vapaudesta voimakkaammin kuin vankilan sisältä. Lula on kuitenkin edelleen vaalikelvoton, koska Lulan presidenttikaudella hyväksyttiin laki jonka mukaan rikoksista tuomitut eivät voi asettua vaaleissa ehdolle. Opposition ei uskota yhtyvän jo useampaan korruptioepäilyyn linkittyvän Lulan taakse.